

Marek Skierkowski

"Deum et animam scire cupio :
agostino alla ricerca del vero su Dio e
l'uomo", red. Gaetano Di Palma,
Napoli 2010 : [recenzja]

Collectanea Theologica 80/3, 210-212

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

w styl Janowy, który wielu egzegetów określa mianem „spiralnego”. Jest on dobrze widoczny w Ewangelii oraz Pierwszym Liście Jana i charakteryzuje się powtarzaniem tych samych wątków teologicznych w następujących po sobie częściach struktury.

Książka M. S. Wróbla *Studia z Ewangelii Janowej* nie tylko znacząco dopełnia wcześniejszą pracę badawczą tegoż autora nad dziełem Janowym, ale dodatkowo poszerza zakres studiów związanych z Ewangelią św. Jana, które na gruncie biblistyki polskiej wyznaczają publikacje L. Stachowiaka, S. Gądeckiego, J. Kudasiewicza, H. Witczyka, S. Mędali, A. Paciorka oraz J. Kręcidły. Jej wysokich walorów naukowych nie obniża nawet niedostateczna precyzja edytorów serii (zwłaszcza błędy niezależne od autora, a wprowadzone przez edytora przy dzieleniu wyrazów greckich), jak również drobne uchybienia w translacji imion starożytnych pisarzy chrześcijańskich (zachowanie brzmień anglojęzycznych). W dobie ożywionego zainteresowania Pismem Świętym w wielu środowiskach chrześcijańskich dzieło M. S. Wróbla stanowi bardzo dobrą pomoc do pogłębionego studium literacko-teologicznego Ewangelii św. Jana.

ks. Piotr Kot, Rzym

Gaetano DI PALMA (red.), *Deum et animam scire cupio. Agostino alla ricerca del vero su Dio e l'uomo*, Napoli 2010, ss. 270.

Książka stanowi pokłosie dwóch serii wykładów neapolitańskich (z 15 stycznia 2008 r. i 14 stycznia 2009 r.) dotyczących nauczania św. Augustyna o Bogu i człowieku (a konkretnie o ludzkiej duszy). Redaktor opracowania, biblista Gaetano d i P a l m a (Pontificia Facoltà Teologica dell'Italia Meridionale), nawiązał w tytule do największego życzenia biskupa Hippony odzwierciedlonego w *Soliloquia*: „Oto modliłem się do Boga. Co chcesz zatem poznać? To wszystko, o co się modliłem. Streść krótko swoje życzenia. Chcę poznać Boga i duszę. Czy nic więcej? Nic zgoła” (księga I, II-7). Część I omawianej pozycji poświęcona jest problemowi religii prawdziwej, obejmuje sześć tekstów, a część II – poświęcona zagadnieniu duszy – cztery teksty.

W ramach wprowadzenia we właściwą problematykę Vittorino G r o s s i prezentuje dwa nowe elementy w religii chrześcijańskiej IV i V w. Zauważa, że w miejsce dawnej deklaracji państwowej o *religio licita* pojawia się wolność sumienia poszczególnych obywateli, a państwo nie wywiera już bezpośredniego wpływu na kwestie doktrynalne, aczkolwiek uwzględnia wskazówki Kościoła w swoich procesach legislacyjnych (s. 14-15). Również dwa inne teksty mają

charakter wprowadzający, służą mianowicie nakreśleniu kontekstu i dotyczą księgi XVI Kodeksu Teodozjusza II (zm. 450), czyli relacji państwo – Kościół. Gianluca L o p r e s t i analizuje zagadnienia uprzywilejowania biskupów przez państwo, współpracy państwa i Kościoła w karaniu apostatów i heretyków, a także kwestię zakazu praktykowania religii pogańskich i problem względnego respektu wobec judaizmu (s. 49-57). Z kolei Elio D o v e r e zajmuje się dwoma szczególnymi punktami Kodeksu Teodozjusza II, mianowicie *De fide catholica* i *De episcopis, ecclesiis et clericis* (s. 61-67).

Na tym tle łatwiej już skoncentrować się na pismach św. Augustyna. Antonio P i e r e t t i odnosi się do dzieła *De vera religione*, napisanego w Tagaście w latach 389-390 i mającego wyraźny charakter apologetyczny. Chrześcijaństwo jawi się w nim jako doświadczenie mądrości, które może stać się udziałem wszystkich ludzi zmierzających w ziemskiej pielgrzymce ku nadprzyrodzonej rzeczywistości. Spojrzenie augustyńskie jest neoplatońskie, aczkolwiek rozświetlone Biblią, szczególnie listami św. Pawła (s. 23-26). Chrześcijaństwo oznacza prawdziwą filozofię, gdyż dąży do uszczęśliwienia człowieka, czyli jego dotarcia do Boga jako Dobra Najwyższego. Jednocześnie chrześcijaństwo przewyższa wszystkie filozofie, gdyż stanowi nie tylko propozycję czysto intelektualną, lecz również „drogę serca”, skoro Boski Logos sam zbliżył się na mocy kenozy do człowieka (s. 27-30).

Znakomitą ilustracją złożoności relacji między religią i państwem pod koniec IV w. jest spór Symmachusa, retora i prefekta Rzymu (lata 383-385), ze św. Ambrożym, biskupem Mediolanu, dotyczący ołtarza bogini Wiktorii (Zwycięstwa) w sali posiedzeń senatu rzymskiego, usuniętego przez cesarza Gracjana w 382 r. Antonio V. N a z z a r o przedstawia pogańskie argumenty Symmachusa wygłoszone przed cesarzem Walentynianem II i odtwarza chrześcijańską odpowiedź św. Ambrożego. Retor rzymski zwraca uwagę na owoce czci bogini Wiktorii w historii imperium, które wynikały z respektowania zasady *pax deorum* (s. 77). Z kolei św. Ambroży w swoich listach skierowanych do Walentyniana II kładzie nacisk na konieczność reinterpretacji historii Rzymu w świetle chrześcijaństwa, które racjonalnie przewyższa inne religie i powoduje zupełnie odmienną ocenę pogaństwa (s. 83-84).

Część I książki wieńczy tekst Domenico M a r a f i o t i e g o odnoszący się do dzieła św. Augustyna *De civitate Dei*, które stanowi kontynuację traktatu *De vera religione*. Biskup Hippony dokonuje szczegółowej krytyki religii grecko-rzymskiej, rozróżniając w niej elementy ludowe i elementy filozoficzne (s. 97-108). Przede wszystkim jednak św. Augustyn podejmuje polemikę z erudytą Warronem (I w. przed Chr.), wskazując, że politeizm deformuje oblicze Boga (s. 113). Warron rozróżnił trzy rodzaje bogów, a mianowicie: przedstawianych

przez poetów, opisywanych przez filozofów i wprowadzanych przez zwierzchników państw. Chodziło tu zatem o potrójną teologię: „mityczną, fizyczną i polityczną” (*De civitate Dei* 6,12). Zdaniem św. Augustyna teologia fizyczna utożsamia bogów ze światem natury, zamiast dostrzegać w tej naturze jedynie manifestację sfery sakralnej, zdradza zatem swój charakter antropomorficzny (s. 121). Natomiast teologia mityczna i teologia polityczna, które nawzajem się warunkują, odsłaniają u swych fundamentów wyraźnie arbitralny charakter, zależny od wyobraźni poetów i woli polityków (s. 130).

Część II książki obejmuje komentarze do czterech dzieł św. Augustyna poświęconych zagadnieniu duszy: *De immortalitate animae* (G. B a l i d o); *De quantitate animae* (P. P a s c u c c i); *De Genesi ad litteram* (G. d i P a l m a) i *De civitate Dei* (D. M a r a f i o t i). Według biskupa Hippony, dusza, która ma kierować ciałem, jest „pewnego rodzaju życiem”, a więc musi być nieśmiertelna, gdyż „gdyby mogła stracić życie, nie byłaby duszą, lecz czymś mającym duszę” (*De immortalitate animae* IX-16). Dusza wykonuje siedem rodzajów czynności świadczących o jej wielkości: działanie na ciało (*animatio*); przez ciało (*sensus*); na otoczenie ciała (*ars*); wobec siebie samej (*virtus*); w sobie samej (*tranquillitas*); wobec Boga (*ingressus*); u Boga (*contemplatio*; *De quantitate animae* XXXV-79). Święty Augustyn nie potrafi precyzyjnie odpowiedzieć na pytanie dotyczące pochodzenia duszy, wahając się między traducjanizmem i kreacjonizmem. Ukazuje on także człowieka, z jednej strony, jako złożonego z duszy i ciała, z drugiej zaś – dzieli jeszcze duszę na dwie części, mianowicie część zmysłową (psyche) i część umysłową (duch; por. *De civitate Dei* 5,11).

Nie ulega wątpliwości, że walorem recenzowanej publikacji jest klarowność przekazu. Książka może służyć jako pomoc dydaktyczna dla studentów teologii fundamentalnej, patrologii i historii Kościoła. Należy jednocześnie podkreślić, że za klarownością przekazu skrywa się rzetelna i pogłębiona refleksja autorów nad dziełami św. Augustyna i kontekstem, w którym rodziła się i dojrzewała jego myśl.

ks. Marek Skierkowski, Łomża

Pierluigi CACCIAPUOTI, *Roma e Lutero: Cristologie e ontologie a confronto*, Napoli 2010, ss. 152.

Książka, wydana w ramach serii „Letture Teologiche Napoletane” związanej z Pontifica Facoltà Teologica dell’Italia Meridionale, ma charakter syntezy dotyczącej konfrontacji Marcina Lutra z Rzymem w kwestiach chrystologicznych